

OBSAH POJMU EVROPA V ČESKÉ A FRANCOUZSKÉ PRIMÁRNÍ ŠKOLE

Tereza Škachová

Anotace: Text je zaměřen na reprezentaci pojmu Evropa v české a francouzské primární škole. Výsledky výzkumu byly formulovány na základě studia vzdělávacích programů, obsahové analýzy vybraných učebnic pro české a francouzské primární školy a dotazníkového šetření realizovaného v roce 2003 v posledních ročnících primárních škol v České republice a ve Francii.

Klíčová slova: primární škola, pojem Evropa, učení o Evropě.

Úvod

Tématem tohoto výzkumného sdělení je pojmání Evropy v české a francouzské primární škole (též PS). Výzkum je zaměřen na prezentaci pojmu Evropa ve vzdělávacích programech a vybraných učebnicích pro českou a francouzskou PŠ. V příspěvku jsou diskutovány rozdíly pojmu Evropa u žáků českých a francouzských PŠ, jež vycházejí z výsledků dotazníkového šetření realizovaného v roce 2003 v českých a francouzských školách, které bylo zaměřeno na zjištění představ a znalostí o Evropě žáků PŠ v České republice a ve Francii. Výpovědi žáků české školy, děti z postkomunistické země, která se po nastolení demokratických principů snažila o přičlenění k integrující se Evropě, jsou srovnávány s výpověďmi žáků francouzské školy, děti ze země s dlouhou demokratickou tradicí.

Cíl výzkumu a výzkumný problém

Cílem výzkumu je provést komparaci pojetí pojmu Evropa ve vzdělávacích programech pro českou a francouzskou PŠ a porovnat prezentaci pojmu Evropa ve srovnatelných učebních textech. Dále zjistit a porovnat představy a znalosti o Evropě žáků českých a francouzských PŠ.

Výzkumný problém: Jsou představy spojené s pojmem Evropa a znalosti o Evropě na konci PŠ stejné u žáků českých škol a škol francouzských?

Metody výzkumu

Hlavní použitou metodou je metoda komparace, jelikož je srovnáván obsah pojmu Evropa v českém a francouzském kontextu. Jako metodologického nástroje ke získání dat byla použita metoda obsahové analýzy textu (pojem Evropa ve vzdělávacích programech a učebnicích) a explorativní metoda dotazníku (výsledky osvojení pojmu Evropa u žáků PŠ). Důvodem použití metody dotazníku byla dobrá dostupnost této metody pro oslovení většího počtu respondentů a získání většího počtu dat, na jejichž základě by bylo možno zkoumat tendence vazeb mezi proměnnými. Pro získání těchto dat byl sestaven nestandardizovaný dotazník vlastní konstrukce. Stanovení hypotéz pro dotazníkové šetření vychází z obsahové analýzy vzdělávacích programů a učebnic zeměpisu (vlastivědy) PŠ.

Pro zpracování výzkumných dat se postupovalo matematicko-statistickou metodou statistické indukce formou testování statistických hypotéz pomocí t-testu pro dva ne-

závislé soubory a t-testu pro korelační analýzu. Dále bylo použito metody komparace relativních četností.

Pojetí pojmu Evropa ve vzdělávacích programech primární školy

Termín „vzdělávací program“ je v současné pedagogické praxi používán ve více významech, v tomto případě je pojem vzdělávací program pojat jako kurikulární dokument, který vymezuje koncepci, cíle, obsah vzdělávání v určitém stupni či druhu škol (Průcha; Walterová; Mareš 1998). Termín PŠ je použit pro počáteční stupeň povinného vzdělávání. V České republice je primární školou nižší stupeň základní školy (1. až 5. ročník) zahajovaný ve věku 6 let žáků (tamtéž). Ve Francii je termín PŠ používán pro školu mateřskou a školu elementární (1. až 5. ročník). Francouzský vzdělávací program pro primární školu (Les programmes d'enseignement de l'école primaire, 1995) zahrnuje programy mateřské a elementární školy a je rozčleněn do třech cyklů, jejichž realizace má za cíl vytvořit období delší než jeden školní rok, a tak se více přizpůsobit dítěti. V této práci je věnována pozornost 3. cyklu, tedy programům 2. úrovně elementární školy, přičemž je zachován český termín pro 1. stupeň základní školy – primární škola.

Při rozboru vzdělávacích programů je vzhledem ke sledované problematice věnována pozornost části formulující cíle a obsah vzdělávání pro PŠ, a to zejména v učebních předmětech cizí jazyk a předměty věcného učení (prvouka, vlastivěda, dějepis, zeměpis, občanská výchova). Ve francouzském vzdělávacím programu je tradiční předmětové dělení v 1. a 2. cyklu nahrazeno velkými tematickými celky (např. žít společně, objevování světa), ve 3. cyklu je dodrženo předmětové dělení.

Pojem Evropa ve vzdělávacích programech české primární školy

Studium tématu Evropa je zaměřeno na vzdělávací programy vytvořené a aplikované v českém školství po roce 1990, tedy programy Základní škola, Obecná škola a Národní škola.

Vzdělávací program Základní škola se v oblasti výuky cizím jazykům zaměřuje na vytváření předpokladů pro budoucí zapojení žáků do vzájemné komunikace mezi národy v rámci Evropy i světa. Učitel by měl vytvářet podmínky mj. k tomu, aby se žáci seznamovali se základními poznatky z realití zemí dané jazykové oblasti, s nejběžnějšími zvyky a sociálními konvencemi, např. známá města, některé kulturní památky, různé zajímavosti ze života dětí, odlišné zvyky. Měl by být rozšiřován všeobecný kulturní obzor žáků, který je předpokladem k formování postojů vedoucích k vytváření porozumění mezi národy, k pěstování vzájemné tolerance a respektu a k účtce ke kulturním hodnotám jiných národů. Vyučovací předmět prvouka uvádí v příkladech rozšiřujícího učiva témata zaměřená na přátelské vztahy mezi lidmi různých zemí a zajímavosti o lidech v jiných zemích. Vlastivěda by měla rozvíjet zájem žáků o poznávání života, tradic, zvyklostí a zvláštností společenství v různých historických obdobích i v různých kulturních oblastech světa. Žák by měl umět popsat polohu České republiky v Evropě, orientovat se na mapách střední Evropy a Evropy, určit a lokalizovat na mapách sousední státy České republiky, popsat jejich polohu, stručně posoudit jejich přírodní tvářnost, hospodářskou a společenskou vyspělost a vyhledat na mapách známé oblasti cestovního ruchu na jejich území. Žák by měl dále umět vyjmenovat a vyhledat na mapách významné evropské státy, významná evropská

města a střediska cestovního ruchu (ZŠ, 1998).

Ve vzdělávacím programu Obecná škola se ze souboru vyučovacích předmětů k tématu Evropa váže pouze vyučovací předmět vlastivěda, v němž děti získávají první poučení o Evropě. V 5. ročníku přesahuje vlastivědné učivo hranice vlasti, žáci získávají první zeměpisné poučení o Evropě a dalších kontinentech. V rámci tohoto ročníku je realizováno téma Žijeme v Evropě, které je zaměřeno především na geografické vymezení Evropy. Pozornost je věnována i cestování po Evropě, evropským státům a jejich hlavním městům (OŠ, 1995).

Jedním ze základních směrů vzdělávacího programu Národní škola je rozvíjení citlivosti ke kultuře evropské a mimoevropské prostřednictvím pochopení a poznávání národní kultury a postupně pěstování evropské identity. Žáci by měli chápat nezbytnost aktivní znalosti cizích jazyků a přijmout myšlenku, že ovládat cizí jazyk je zcela přirozené. Měli by zvládnout nejjednodušší realie jazykové oblasti, kde se mluví vyučovacím jazykem, a to formou pohádek, příběhů, obrázků a vyprávění pedagoga. Žáci by si měli vážít tradic a kultury ostatních národů a etnik, respektovat jejich svobodu a nezávislost a mít úctu k lidským právům a demokracii. V 5. ročníku je vlastivěda zaměřena na Evropu a evropské státy, hlavní města sousedních států, poznatky získané cestováním dětí, svět, kontinenty, lidská společenství, elementární charakteristiku kontinentů a jejich obyvatel, významné cesty a objevy (NŠ, 1997).

Francouzský vzdělávací program primární školy a pojem Evropa

Z formulací cílů vzdělávání jednotlivých cyklů je zřejmé, že znalosti a dovednosti spirálovitě přibývají, takže

3. cyklus je souhrnem znalostí a dovedností, které si žáci osvojují během celé PŠ.

Zeměpisné téma Evropské prostory poukazuje na to, že evropská specifičnost spočívá v diverzitě krajín, které neprokazují relativní jednotu vzhledem ke kontinentům, jako je Afrika nebo Asie. Evropa je charakterizována důležitostí měst a komunikacemi, které je spojují. Učitel představuje tradiční politické, přírodní, kulturní a ekonomické hranice Evropy opírající se o kartografické materiály a podává také první informace o Evropské unii. Důležité body jsou: rozdílnost krajín od západu na východ a od severu na jih, využití pobřeží lidmi, horské masivy, nížiny, moře, obydlené a neobydlené zóny, pozorování městských a dopravních zón, rozložení evropských center a vytvoření Evropské unie, její význam a rozpoznání evropského území (v relaci s historií a občanskou výchovou), euro, jeho role, aplikace kompetencí dosažených počítáním v eurech a užíváním eura a eurocentů.

Mezi kompetencemi, které by si měl žák osvojit do konce třetího cyklu, je zařazena schopnost žáka najít v tištěném i elektronickém atlasu Evropu, její základní státy a města ve světovém prostoru, aplikovat kompetence nabyté v oblasti počítání a užívání měny eura. Žák by si měl pamatovat základní geografické termíny a členské státy EU. Výchova k občanství je mimo jiné zaměřena na evropskou integraci, objevování frankofonie a otevření se světu. Učitelé by měli pomáhat žákům objevit Evropu a země Evropské unie v hodinách zeměpisu a v hodinách cizího jazyka. Podporují přímé kontakty (přes dopisování poštou či e-mailem) s jinými třídami evropských dětí. Stejným způsobem se žák učí v jazykové a kulturní komunitě, frankofonii, která tvoří most mezi západním a východním světem. Pozoruje, jakou roli hraje v dnešním světě společná jednotná

měna euro. Prostřednictvím zeměpisu si žák utváří představu o charakteru světa a mnohých ekonomických či kulturních problémech, poznává velké rozdíly mezi regiony zeměkoule a nutnost solidárnosti. V rámci témat výuky cizích jazyků je formulováno, že folklorní elementy, osobnosti legend nebo pohádek, stejně jako některé čisté rysy kultury zemí či regionů, jsou prezentovány v úzkém vztahu s programy historie, zeměpisu a umělecké výchovy. Mezinárodní dimenze přispívá ke konstrukci znalostí o způsobu života a kulturách jednotlivých zemí (Programmes, 2002).

Prezentace pojmu Evropa v učebnicích pro primární školy

Učebnice je pouze jednou z mnoha pedagogických prostředků, který se spolupodílí na výchovně-vzdělávacím procesu, není tedy možno předpokládat, že učební text tvoří kompletní obsah vyučování. Rozbor učebnic je pouze nastíňením směru náplně vyučovacích hodin, které utváří učitel společně se žáky a ve kterých je využito mnoho dalších materiálů. Jelikož by učební text měl být výhodiskem pro práci s dětmi, je smysluplné se obsahem učebnic zabývat. Pracovní sešity jsou ve studiu zahrnuty k učebnicím, ke kterým jsou určeny, neboť plní funkci demonstrující a procvičovací, která je v učebnicích bez pracovního sešitu obsažena přímo v učebním textu.

Učebnice se liší obsahovým zaměřením, uspořádáním vysvětlovaných hesel a jejich rozčleněním do kapitol, hloubkou výkladu jednotlivých hesel, zastoupením komponentů aparátu řízení učení i kvalitou ilustračního materiálu. Zkoumány byly pouze ty části učebnic, které se věnují tématu Evropa. Většina učebnic se zabývá samozřejmě i dalšími tématy, neboť sleduje problematiku vlastivědy v rozsahu daného programu.

Téma Evropy v učebnicích vlastivědy pro 5. ročník české základní školy

Pro srovnávání tématu Evropy v učebnicích byly vybrány učebnice vlastivědy pro 5. ročník základních škol, jelikož jsou jediné, ve kterých je téma Evropy obsaženo. Ke komparaci bylo použito učebnic vlastivědy šesti českých nakladatelství (SPN, Prodos, Alter, Práce, Fortuna, Albra).

Rozdílnost zaměření učebnic je značná, ale ve zpracování tématu Evropa je možno nalézt určité shodné znaky. Evropa je často charakterizována výčtem států náležejících do Evropy s více či méně podrobnými informacemi o státu. Výčet států následuje zpravidla po kratším či delším úvodu o kontinentu (charakteristika dalších kontinentů, mapa světa, fyzicko-zeměpisná charakteristika světadílů...). Úvod ke kontinentu, před charakteristikou jednotlivých zemí, uvádějí učebnice Práce, SPN, Alter a Albra. Učebnice Prodos a Fortuna začínají charakteristiku Evropy přímo popisem jednotlivých států, přičemž učebnice Fortuna vychází od států sousedících s Českou republikou, učebnice Prodos začíná představením Evropy Finskem, za nímž následují další severské státy. Učebnice Albra uvádí téma Evropy pouze na několika stránkách v závěru. Učebnice nakladatelství SPN podněcuje v žácích zvědavost otázkami a vyžaduje jejich samostatné doplňování materiálů a prezentace vlastních zkušeností a znalostí o místech Evropy. Učebnice nakladatelství Prodos, Práce a Fortuna, jejichž součástí jsou i pracovní sešity, zaměřuje činnost žáků na práci s mapou a geografické znalosti. Pracovní sešit Prodos se kromě zeměpisných znalostí věnuje i národnostním menšinám na Slovensku, slovenské historii a jazyku. Pracovní sešit Práce obsahuje kromě úkolů a otázek rovněž hádanky, které jsou zaměřeny na poznatky z historie a kultury.

V učebnicích nakladatelství Fortuna a Alter jsou jako obrazový materiál fotografie, učebnice Prodos a SPN využívají v kapitolách o Evropě kombinace fotografií a ilustrací, učebnice nakladatelství Práce se spokojila pouze s ilustracemi.

Prvotní data o Evropě jsou tedy seznámením se světadílem a jeho polohou v kontextu planety Země a vymezením hranic Evropy. Dále se žáci dozvídají o přírodních podmínkách, horách a nížinách, vymezení podnebných pásů a typických rostlinách pro daný podnebný pás, získávají údaje o vodstvu – oceánech a evropské říční síti. Nechybí ani informace o rostlinstvu a živočišstvu v různých oblastech Evropy. V některých učebnicích je Evropa rozdělena na severní, jižní, západní, východní, severovýchodní a střední část. Po představení kontinentu následují informace o evropských státech a jejich hlavních městech. V některých učebnicích je uveden i stručný popis zemí zahrnující počet obyvatel, přírodní podmínky, průmysl a někdy i turistické zajímavosti. Ze státních symbolů je často uvedena vlajka. Zřídka se objeví kulturně-historické informace, podrobnější údaje jsou často podány pouze o státech sousedících s Českou republikou.

Téma Evropy v učebnicích pro třetí cyklus francouzské primární školy

Ve francouzských školách se téma Evropy objevuje v učebnicích téměř všech ročníků. S přibývajícimi ročníky je však stále prohlubováno, takže nejobsažnější jsou učebnice pro 3. cyklus. Z tohoto důvodu a ještě z důvodu zkoumání námětu Evropa v učebnicích pro 5. ročník ZŠ českých škol je rozbor učebnic soustředěn rovněž převážně na poslední ročník PŠ. Jelikož některé učební texty jsou konstruovány pro několik ročníků dohromady, je pozornost soustředě-

na na učebnice nejvyššího stupně řady konkrétního vydavatelství (3. cyklus, CM1 nebo CM2). Zkoumány byly učebnice sedmi nakladatelství (Belin, Bordas, Hachette, Hatier, Magnard, Nathan a SEDRAP). Francouzské učebnice jsou často koncipovány pro několik předmětů věcného učení zároveň, učivo však neprolíná a je velmi výrazně odděleno, čímž spojení textů pro několik předmětů v jedné knize ztrácí význam. Zkoumány byly zeměpisné a občanskovýchovné části učebnice, které se věnují Evropě.

Rozdílnost mezi učebnicemi je rovněž značná ve způsobu zpracování i hloubce tématu, shodným znakem však je zaměření na vznik a vývoj EU a stručnou charakteristiku jednotlivých států (vlajka, hlavní město, zalidnění, umístění na mapě). Nezanedbatelná část při představování evropského kontinentu je věnována Francii a její úloze v EU. Jako ilustrační materiál jsou ve všech jmenovaných učebnicích použity fotografie, tabulky, schémata a mapy.

Informace o Evropě jako světadílu jsou v podobě vymezení kontinentu, jeho hranic, podnebí, charakteristiky evropské krajiny a osídlení. Poté jsou tématu zaměřena na vznik EU – popis situace po 2. světové válce, chronologický přehled dat důležitých pro vývoj EU a role Francie při procesu evropské integrace. Dále jsou představeny státy EU, jejich vlajky, hlavní města a někdy i významné monumenty a významné osobnosti. V některých učebnicích (zejména v novějších) je při představování Evropy překročen rámec Evropské unie a pozornost je věnována i zemím bývalého východního bloku. Pro charakteristiku EU jsou kromě historických mezníků EU uvedeny instituce EU, důležitá města EU, informace o curu, průmysl a doprava v EU a kapitoly zaměřené na občanství EU a pracovní příležitosti ve třech hlavních sektorech (zemědělství, průmysl, služby) s upozorněním na stále zvěšující se hrozbu nezaměstnanosti.

Dotazníkové šetření

Dotazník obsahoval úkoly produkčního typu, dichotomické a přiřazovací úkoly zaměřené na znalosti Evropy, představu o Evropě a vnímání Evropy. Výzkumná data byla převzata z písemných odpovědí respondentů a číselně kódována pro počítačové zpracování. Identifikační otázky, vztahující se k informacím o respondentovi, byly zařazeny na začátek a jejich počet byl snížen na minimum. Některá data (město, umístění školy, třída, výuka cizích jazyků...) byly zaznamenány samostatně a v dotaznících se neobjevují. Pro zpestření dotazníku byla jedna otázka obohacena obrázky. Dotazníky byly zadávány anonymně se sdělením, že nebudou opravovány učitelem.

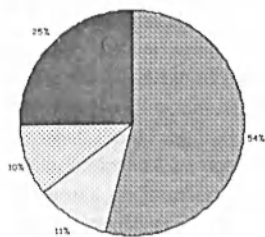
Výzkumný vzorek pro dotazníkové šetření

Pro sběr dat byli zvoleni žáci posledních ročníků PŠ v České republice (5. ročník) a ve Francii (CM2). Školy v České republice byly vybrány s různými vzdělávacími programy; nejvyšší počet respondentů českých škol se učí podle programu Základní škola. V této skupině jsou zahrnuti i respondenti ze škol se vzdělávacím programem Začít spolu, které vycházejí z programu Základní škola. Dále je zastoupena skupina žáků ze škol

řídících se programem Obecná škola. Francouzské školy pracují podle dokumentu Programy vzdělávání v primární škole. V České republice byly dotazníky zadávány v průběhu ledna a února 2003 v Praze, Náchodě a Benešově. Ve Francii byly dotazníky zadávány v regionu Pays de la Loire ve městech Nantes, Brains, Le Pouliguen a Vendée během května 2003.

Původní záměr počtu získaných dat byl stanoven na 250 českých a 250 francouzských dotazníků, přičemž jich bylo distribuováno do škol v každé zemi 350. Oproti původnímu předpokladu byla návratnost českých dotazníků vyšší (83%), tj. 290 dotazníků, a návratnost francouzských významně nižší (28%), tj. 98 dotazníků, k čemuž jistě přispěla chaotická situace ve školství na jaře roku 2003 způsobená několikátýdenní stávkou zaměstnanců státního sektoru (zejména však učitelů) proti zamýšlené důchodové reformě a decentralizaci školství. Vypovídací hodnota srovnávaných vzevů mezi proměnnými je tedy velmi snížena a není možné výsledky zobecnovat pro celou populaci. Výsledky nicméně naznačují jistý trend, je proto možné použít je jako východisko k úvahám o úrovni učení o Evropě v Čechách a ve Francii. Z celkového počtu 388 respondentů bylo chlapců 198 a dívek 190.

Procentuální vyjádření počtu žáků navštěvujících školu s určitým vzdělávacím programem

- Základní škola
- Obecná škola
- Začít spolu
- Programmes d'enseignement de l'école primaire

Formulace hypotéz a jejich testování

Na základě rozboru vzdělávacích programů pro české a francouzské PŠ a studia učebnic zeměpisu pro 3. cyklus francouzské PŠ a pro 5. ročník školy české byly formulovány výzkumné hypotézy a na jejich základě vytvořen dotazník pro sběr dat.

Při formulaci hypotéz bylo použito dvou termínů pro znalosti o Evropě, a to geograficko-encyklopedické znalosti a znalosti kulturně-politicko-historické. Geograficko-encyklopedické znalosti jsou chápány jako znalosti, které žáci nabývají při vyučování zejména při hodinách zeměpisu či vlastivědy (státy, města, hory, řeky atd.). Kulturně-politicko-historické znalosti jsou reprezentovány pojmy z dějin, náboženství, literatury, průmyslu, architektury, politiky, gastronomie, hudby a zvyklostí jednotlivých zemí a žáci je získávají především při cestování, četbě a z masmédií.

Hypotéza 1 Žáci české primární školy mají lepší geograficko-encyklopedické znalosti než žáci francouzské primární školy.

Pro testování hypotézy byl použit t-test pro dva nezávislé soubory.

$tv = 6,809$; $t_{(0,95;386)} = 1,645$; $tv > t$;
H0 zamítáme.

Na 5% hladině významnosti bylo prokázáno, že žáci české PŠ mají lepší geograficko-encyklopedické znalosti než žáci francouzské PŠ.

Hypotéza 2 Míra kulturně-politicko-historických znalostí žáků české PŠ je stejná jako míra těchto znalostí žáků francouzské PŠ.

Pro testování hypotézy byl použit t-test pro dva nezávislé soubory.

$tv = 6,500$; $t_{(0,95;386)} = 1,645$; $tv > t$;
H0 zamítáme.

Na 5% hladině významnosti bylo prokázáno, že žáci české PŠ školy mají lepší kulturně-politicko-historické znalosti než žáci francouzské PŠ.

Hypotéza 3 Míra znalostí o Evropě dívek je shodná s mírou znalostí chlapců.

Pro testování hypotézy byl použit t-test pro dva nezávislé soubory.

$tv = 3,319$; $t_{(0,95;375)} = 1,645$; $tv > t$;
H0 zamítáme.

Na 5% hladině významnosti bylo prokázáno, že chlapci mají větší znalosti o Evropě než dívky.

Hypotéza 4 Existuje závislost mezi úrovní geograficko-encyklopedických znalostí a úrovní kulturně-politicko-historických znalostí.

Pro testování hypotézy byl použit t-test pro korelační analýzu.

$tv = 13,306$; $t_{(0,95;386)} = 1,645$; $tv > t$;
H0 zamítáme.

Na 5% hladině významnosti bylo prokázáno, že existuje závislost mezi úrovní geograficko-encyklopedických znalostí a úrovní kulturně-politicko-historických znalostí.

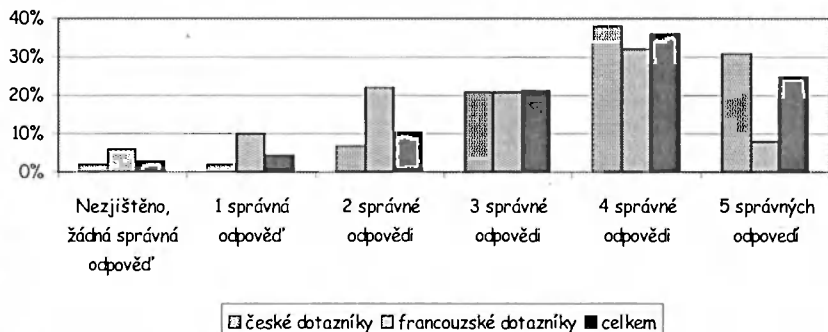
Hypotéza 5 Představa o Evropě žáků české PŠ je odlišná od představy žáků francouzské PŠ. Pro žáky české školy je Evropa převážně geografickým pojmem, žáci francouzské PŠ mají představu Evropy silněji spojenou s pojmem Evropské unie.

Pro testování této hypotézy byly nejprve odpovědi respondentů rozřazeny podle vnitřního významu do několika kategorií a poté byly porovnány hodnoty relativních četností těchto kategorií u českých a francouzských respondentů. Čeští respondenti uváděli nejčastěji odpovědi spadající do kategorie Kontinent, světadíl, jeden z mnoha kontinentů (20 %) či Kontinent blíže určený velikostí nebo polohou (13 %) a do kategorie Náš kontinent, náš domov (18 %). Ve francouzských dotaznících byla nejčtenější odpověď spadající do kategorie Unie – státy, které k sobě patří, státy charakterizované soudržností a vzájemnou pomocí (35 %). Druhou nejčtenější kategorií u francouzských re-

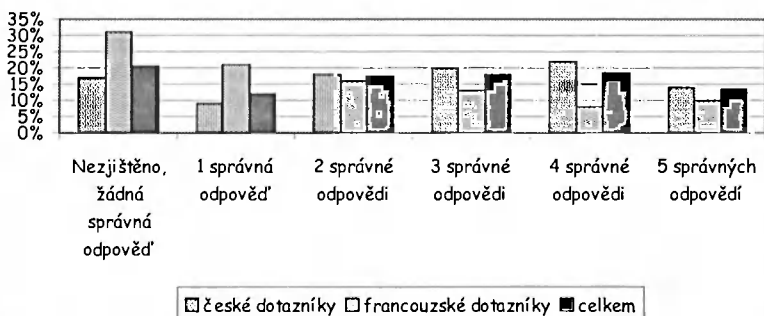
spondentů byla Evropská unie a její symboly (10 %). Hypotéza byla potvrzena, pro žáky české školy je Evropa převážně geografickým

pojmem, žáci francouzské PŠ mají představu Evropy silněji spojenou s pojmem Evropské unie.

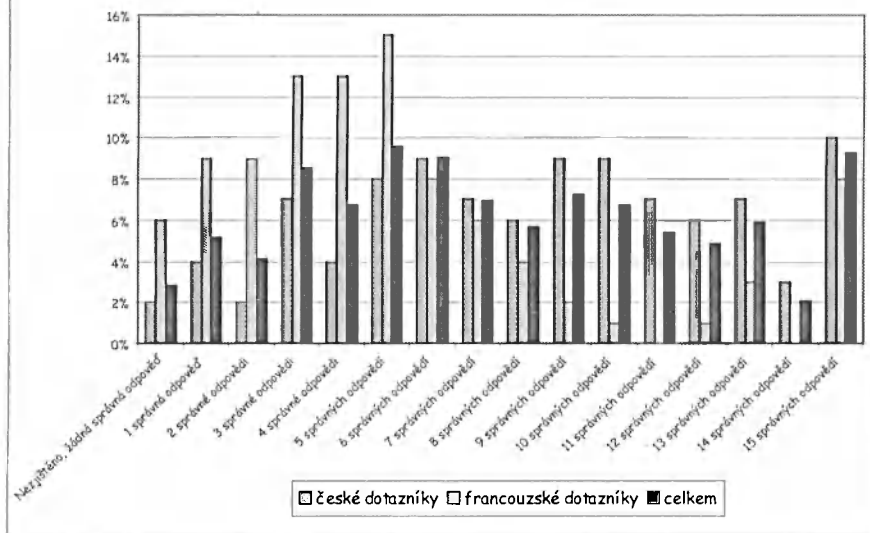
Pravdivost uvedených vět

Vybrat z nabídky evropské státy, města, hory, řeky

Spojování obrázků se zeměmi, do kterých patří

Výsledky dotazníkového šetření

Pro daný výběr byly učiněny tyto závěry: Žáci české PŠ mají lepší geograficko-encyklopedické znalosti než žáci školy francouzské. Kulturně-politicko-historické znalosti žáků české PŠ nejsou stejné se znalostmi žáků francouzské PŠ, lepší znalosti byly zjištěny u žáků české primární školy. Ve srovnání úrovně znalostí o Evropě mezi pohlavím prokázali větší znalosti chlapci. Dále se projevila závislost mezi úrovní geograficko-encyklopedických znalostí a úrovní kulturně-politicko-historických znalostí. Pro žáky české školy je Evropa převážně geografickým pojmem, žáci francouzské školy mají představu Evropy silněji spojenou s pojmem Evropské unie a kategorií charakterizovanou soudržností a vzájemnou pomocí evropských států.

Jedna z nejlépe zodpovězených položek dotazníku (přes 80 % českých i francouzských správných odpovědí) je tvrzení, že Evropská unie je otevřená organizace, která bude přijímat další státy. K tomuto výbornému výsledku přispěly jistě aktuální diskuze o současném rozšiřování Evropské unie.

V dotazníku byly zařazeny dvě otázky, pro které nebyly předem zformulovány žádné hypotézy; tyto otázky měly dát žákům prostor pro vyjádření vlastních myšlenek a ptaly se na to, co mají lidé v Evropě společného a na co by neměli Evropané zapomínat. Výsledky položky, která zjišťovala společné znaky Evropanů, není možné srovnávat, neboť nepřesný překlad této otázky poskytuje nestejný materiál ke srovnání. Přesto je možné konstatovat, že se jako nejčtenější odpověď v českých i francouzských dotaz-

nících objevilo tvrzení, že společný mají Evropané kontinent, na kterém žijí (CZ 26 %, F 20 %). 14 % českých respondentů uvedlo, že Evropané mají stejnou pleť a rasu, což ukazuje na relativně homogenní národnostní složení obyvatelstva České republiky.

V položce dotazníku, ve které měli respondenti prostor pro vyjádření toho, co by Evropané neměli zapomínat, formulovali žáci často myšlenky, které zasluhují pozornost. Následující řádky jsou složeny z odpovědí žáků posledních ročníků českých a francouzských PŠ na otázku, na co by Evropané neměli zapomínat: „Evropané by měli uchovat v paměti, že nejsou na světě sami a nejsou víc než jiní – na planetě by se mělo žít v harmonii. Musíme si pomáhat i s ostatními kontinenty a pomáhat ostatním zemím, když jsou v nesnázích, a zůstat sjednocení, ať přijde cokoli. Evropané by neměli zapomínat na to, že žijí spokojeně. Nezáleží na tom, jak kdo vypadá nebo mluví, a nezáleží na barvě pleti, ale na povaze. Neměli by odmítat někoho kvůli odlišnosti, protože jsou si všichni rovni. Jsou Evropané, takže by se neměli poameričňovat, ale měli by mít na paměti situaci v Americe, útok na známý mrakodrap a hrozbu teroristického útoku. Měli by se poučit z minulosti a nezapomínat na války, fašismus a na špatné časy. Měli by myslet na přírodu a neničit životní prostředí. Evropané žijí na stejném kontinentu, a proto by se měli zajímat i o ostatní lidi, pomáhat si, chovat se slušně a respektovat ostatní. Neměli by zapomínat na kamarádství, lásku, čest a důstojnost.“

Diskuse výsledků výzkumu

Obraz Evropy v učebnicích vlastivědy pro českou PŠ je značně roztržitéjší a nepodává informace o společných kořenech evropských zemí a historických proměnách kontinentu, které vyústily po 2. světo-

vé válce v integrační proces. Obraz jednotné Evropy s individuálními zvláštnostmi jednotlivých oblastí se neshoduje s dosavadním pojmáním vlastivědy jednostranně geograficky zaměřené, která klade důraz na znalost jednotlivých zemí, jejich hlavních měst atd. Tendence pojímat Evropu převážně jako geografický pojem se prokázala i ve výsledcích výzkumu. Náhled na Evropu jako geografické vymezení kontinentu a výčet jednotlivých států nacházejících se na západním výběžku Eurasie není však to nejdůležitější, co by si měli žáci z výuky odnést. Velmi důležité je chápání kontinentu v kontextu kulturním a historickém. Tento náhled není v učebnicích vlastivědy dostatečně prezentován, humánní dimenze (fotografie lidí, představení mentality lidí různých oblastí Evropy, popis zvyků a seznámení s folklorem lidí z různých evropských zemí) chybí ve všech uvedených učebnicích. Jmenované učebnice nejsou tedy z hlediska kulturního pojetí pro představení Evropy ve vyučování vlastivědě dostačující. Velmi vhodné se jeví mezipředmětové propojení při vytváření obrazu Evropy, k čemuž by mohla dát prostor průřezová témata, jež jsou navrhována v rámcovém vzdělávacím programu. Publikace České vzdělání a Evropa považuje evropskou dimenzi za integrující princip ve výuce. „V kurikulárních dokumentech je uváděna jako jeden z cílů, dále v rámci mezipředmětových témat i jako komplexní téma uvnitř vyučovacích předmětů“ (České vzdělání a Evropa, 1999, s. 52). Společným trendem v realizaci evropské dimenze zemí Evropské unie je „vytváření obrazu Evropy jako sdíleného prostředí, v němž dochází ke kontaktu a setkávání, komunikaci a srovnávání. Jde o odkrývání společných hodnot a kulturních kořenů, srovnávání tradic a životního stylu, zdrojů perspektivy i konfliktů a problémů...“ (tamtéž). Vytváření tohoto obrazu je však samo o sobě

v rámci Evropy nedostačují, je nutné začlenit do výuky i principy komunikace v multikulturních situacích, prostřednictvím interkulturní výchovy představit odlišné kulturní vzorce a poukázat na rozdílnou jazykovou vybavenost. Žáci by se měli naučit přijímat kulturní odlišnost jako podnět k vlastnímu rozvoji a obohacení své kultury.

Obraz Evropy ve francouzských učebnicích je zaměřen převážně na Evropskou unii, v některých učebnicích však chybí kontext doby, ve které Evropská unie vznikala. Často je Evropská unie představována typickým francouzským centralistickým pohledem, takže informace o Evropské unii jsou zúženy pouze na roli Francie v Evropské unii. O dalších zemích EU se žáci prostřednictvím učebnic dozvídají velice málo informací a o státech, které nejsou součástí Evropské unie, se učebnice často nezmiňují vůbec. Neúspěch francouzských respondentů v oblasti geografických znalostí není z hlediska rozboru učebnic překvapující. Důvod neúspěchu v oblasti kulturně-politicko-historických znalostí, které by měli žáci získat převážně mimo školní vyučování, pramení pravděpodobně z relativně značné samostatnosti Francie a její poměrně velké rozlohy, která umožňuje Francouzům poznávat různé typy krajiny s odlišnými kulturami, aniž by opustili hranice své země. Vzhledem k velmi slabým schopnostem komunikace v cizím jazyce volí Francouzi za cíl svých cest do ciziny často území bývalých francouzských kolonií a jejich znalosti Afriky a Tichomoří by, ve srovnání se znalostmi Čechů těchto oblastí, mohly být významně vyšší. Toto ovšem nebylo předmětem výzkumu, takže není možno tuto úvahu považovat za směrodatnou.

Ženy, které obecně mívají v primární škole větší znalosti než chlapani, v tomto výzkumu svou znalostní převahu nepotvrdily, což je pravděpodobně způsobeno zařazením otázek, které nezkoumají pouze školní vědo-

mosti a předpokládají samostatnou aktivitu žáků při jejich získávání.

Výsledky výzkumu naznačují jistou převahu českých respondentů v oblasti znalostí, což je možné považovat za pozitivní výsledek. V asociaci se slovem Evropa uvedla velká část českých respondentů světadíl či kontinent a v některých českých dotaznicích se objevila i odpověď: mapa, glóbus a mírné podnebí. Nabízí se otázka, zda je takové pojmání Evropy pro 11leté děti adekvátní a zda jednostranné geograficky zaměřené učení o Evropě v české PŠ je vhodné. Francouzští respondenti prokázali velmi slabé geografické znalosti, které při styku s cizinci, jež je v multikulturním evropském prostoru velmi častý, vystavují jedince možnosti dostat se do nepříjemné, až trapné situace, která může být východiskem pro další neshody. Je tedy nutné hledat střední cestu ve vzdělávání v evropských záležitostech a nepodcenit žádnou složku tohoto vzdělávání. Výsledky výzkumu by proto mohly pomoci při tvorbě nových učebnic vlastivědy pro PŠ. Ukazuje se, že obsah učebnic má značný vliv na obraz Evropy, který si žáci utvářejí, bylo by proto vhodné vytvořit takový učební text pro PŠ, který by do dosavadního roztržitěného obrazu Evropy založeného na izolovaných geografických znalostech vnesl integrující princip.

Závěr

Rozdíl v přístupu při vytváření obrazu Evropy u žáků české a francouzské PŠ je odrazem odlišných priorit, jež pramení z nestejných kulturně politického vývoje a rozdílů daných polohou, velikostí a odlišnou rolí v historickém vývoji Francie a České republiky. Prostor sjednocující se Evropy poskytuje příležitost pro spolupráci země a vzájemné poučení. Tato srovnávací studie může dát podnět oběma stranám k zamyšlení se nad tematikou Evropy

v primárních školách a být jedním z mnoha odrazových můstků pro složitý proces změn.

Použitá literatura a zdroje informací:

- A nous le monde! Histoire, géographie, éducation civique, science.* CM2. Toulouse : SERDRAP. ISBN 2-84117-093-4.
- AUGUSTA, P.; HONZÁK, F. *Vlastivěda pro 5. ročník ZŠ.* Praha : Práce, 1995. ISBN 80-208-0434-X.
- BAILLAT, G.; NGUYEN, J.; SZWARC, E. *Historie – géographie – éducation civique. Cycle 3 niveau 1.* Paris : Nathan, 1995. ISBN 2-00-120033-6.
- BAILLAT, G.; NGUYEN, J.; SZWARC, E. *Historie, géographie, éducation civique. Cycle 3 niveau 2.* Paris : Nathan, 1996. ISBN 2-09-120062-5.
- BALDNER, J.-M. *Terres d'histoire – géographie CM.* Paris : Bordas, 1998. ISBN 2-04-028660-8.
- BELBÉOCH, O. *Géographie CM.* Paris : Belin, 1987. ISBN 2-7011-1075-0.
- BENDIT, M.; CHARLES, J.-M. *Historie – géographie.* Paris : Hatier, 1987. ISBN 2-21807307-6.
- BENOIT, M.; SOLONEL, M. *Géographie CM.* Paris : Hatier, 1988. ISBN 2-218-07309-9.
- BEYRIA, P.; BOËSCHE, S. *A nous le monde! Une vision positive du monde d'hier, d'aujourd'hui et de demain.* Toulouse : SEDRAP, 1994. ISBN 2-84117-086-1.
- České vzdělání a Evropa – strategie rozvoje lidských zdrojů při vstupu do Evropské unie.* Praha : Tauris, 1999. ISBN 80-211-0312-4.
- DANIELOVSKÁ, V.; TUPÝ, K. *Vlastivěda pro 4. a 5. ročník ZŠ. 2. část.* Praha : Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-543-7.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu.* Brno : Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- GIMENO, R.; GUILLOU, O.; LOUDENOT, C. *Géographie – Une terre des hommes.* CM. Paris : Magnard, 1993. ISBN 2-21051700-1.
- Horaires et programmes d'enseignement de l'école primaire.* Le B.O. Numéro hors-série no 1 février 2002. Ministère de l'Éducation nationale et du ministère de la recherche. 2002. ISSN 1268-4791.
- HRONEK, M. *Vlastivěda 5.* Olomouc : Prodos, 1997. ISBN 80-85806-46-0.
- CHAILLET, D.; MEULEAU, M. *Géographie CM1, CM2.* Paris : Bordas, 1986. ISBN 2-04-016632-7.
- CHALUPA, P. *Putování po Evropě, vlastivěda.* Praha : Alter, 1996. ISBN 80-85775-92-1.
- CHALUPA, P.; ZWETTLER, O. *Vlastivěda pro 5. ročník ZŠ.* Praha : SPN, 1996. ISBN 80-85937-42-5.
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha.* Praha : MŠMT ČR, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
- Návrh učebních osnov Obecné školy.* Praha : MŠMT ČR ; Portál, 1995. ISBN 80-7178-061-8.
- NEMBRINI, J.L.; BORDES, J.; POLIVKA, P. *Géographie CM.* Paris : Hachette, 1985.
- NEMBRINI, J.L.; FAUX, J.; JEANNEAU, P.; PRADDAUDE, J.P. *Géographie. A monde ouvert. Cycle 3 niveau 2.* Paris : Hachette, 1996. ISBN 2.01.115951-2.
- PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů.* Praha : Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-569-8.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník.* Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.
- ROURÉ, D. *Mon bibliotexte – Lire en histoire, géographie, éducation civique et science. CE2, CM1, CM2.* Paris : Bordas, 2001. ISBN 2-04-729425-8.
- ŠKALOUDOVÁ, A. *Statistika v pedagogickém a psychologickém výzkumu.*

- Praha : PedF UK, 1998. ISBN 80-86039-56-0.
- UHLÍŘOVÁ, J. Evropská dimenze ve vzdělávání a přípravě učitelů 1. stupně ZŠ. In *Evropská dimenze ve vzdělávání a přípravě učitelů*. Praha : PedF UK, 1996, s. 133-141. ISBN 80-86039-07-2.
- VYSKOČILOVÁ, E., a kol. *Vlastivěda pro 5. ročník ZŠ. Žijeme v Evropě*. Úvahy u Prahy : Albra, 1997.
- Vzdělávací program Národní škola*. Praha : MŠMT ČR; SPN, 1997. ISBN 80-04-26-683-5.
- Vzdělávací program Základní škola včetně Úprav a doplňků*. Praha : MŠMT ČR; Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-595-X.
- WALTEROVÁ, E., a kol. *Evropská dimenze ve vzdělávání a v přípravě učitelů*. Praha : PedF UK, 1996.

Seznam použitých zkratk:

CM1	ročník francouzské primární školy na úrovni českého čtvrtého ročníku
CM2	ročník francouzské primární školy na úrovni českého pátého ročníku
EU	Evropská unie
NŠ	Vzdělávací program Národní škola
OŠ	Vzdělávací program Obecná škola
Programmes	Horaires et programmes d'enseignement de l'école primaire
PŠ	primární škola
ZŠ	Vzdělávací program Základní škola

DOŠLO DO REDAKCE

UHL, S. (Hrsg.). *Brezinka: Fünfzig Jahre erlebte Pädagogik : Rückblick, Lebensdaten, Publikationen*.

München; Basel : Ernst Reinhardt Verlag, 1997. 199 s. ISBN 3-497-01447-8.

Wolfgang Brezinka (nar. 9. 6. 1928 v Berlíně), kterému je kniha věnována, je významným německým pedagogem, představitelem analytické vědy o výchově, založené na kritickém racionalismu. V běžném českém pedagogickém prostředí je W. Brezinka poměrně málo známý, spíše jen v prostředí disidentů a křesťanských pedagogů.

Uvedená práce obsahuje popis jeho pedagogického vývoje, jeho stanovisek a ohlasy na vědeckou činnost. Je doplněna kompletní bibliografií jeho publikací, neuvěřitelných spisů, příspěvků do časopisů a přednášek. Pozoruhodný je i seznam jazyků, do kterých bylo jeho dílo přeloženo.

Kniha *Padesát let prožitých s pedagogikou...* je cenným přínosem nejen pro učitele, vychovatele a vědecké pracovníky, ale i pro každého, kdo se zajímá o filozofii výchovy jako duchovědu. Text je přínosem jak pro učitele, vychovatele a vědecké pracovníky, tak i pro studenty, kteří mají možnost seznámit se s ním v originále.

A. Bystrzycká